

NEMZETI KASTÉLY- ÉS VÁRPROGRAM

- **Műemlék:** nyilvántartott műemléki érték, amelyet jogszabállyal védetté nyilvánítottak.
- **Műemléki érték:** minden olyan építmény, kert, temetkezési hely vagy sírjel, temető, terület, illetve ezek összetartozó együttese, amely a múlt és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű.
- **Kastély:** uralkodók, egyházi és világi főurak reprezentatív lakóhelye, védelmi funkciója nincs.
- **Vár:** fallal körülvett, védelmi berendezéssel ellátott erődítmény.
- **Palota:** díszes városi lakóépület, többnyire nemesi vagy egyházi méltóság lakóhelye, illetve többszintes városi épületegyüttes.
- **Fellegvár:** várakban, erődítményekben kialakított jól védhető várrész, az alsóbb várrészek eleste után alkalmas visszavonulásra.
- **Várkastély:** várszerű építészeti elemeket tartalmazó nemesi lakóhely.
- **Kúria:** várkastélyok egyszerűbb, köznemesi megfelelője.

Az Infojegyzet a Nemzeti Kastély- és Várprogramról nyújt háttérinformációkat. A nemzeti vagyronról szóló törvény módosításáról benyújtott [T/10718.](#) számú törvényjavaslat célja a kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősülő műemlékek kiegészítése a Programok helyszíneivel.

A Nemzeti Várprogram és a Nemzeti Kastélyprogram (a továbbiakban: Programok) célja a bevont műemlékek egységes kezelése és fejlesztése. A Nemzeti Kastélyprogramban résztvevő kastélyok és műemlékegyüttesek listáját a [1663/2014.](#) valamint az [1977/2015.](#) kormányhatározatok rögzítik. A **Kastélyprogramban 45 műemlék** szerepel, az első kormányhatározat értelmében 35, a második határozat értelmében további 10 kastély került be a programba. A **34 műemléket érintő Nemzeti Várprogramról** a [1483/2015.](#) valamint a [1977/2015.](#) kormányhatározatok rendelkeznek. Az első határozat 32 várat emelt be a programba, a második határozat további kettővel egészítette ki az műemléki helyszíneket.

A Programokban szereplő kastélyok és várak **kiemelt jelentőségű, nemzeti kulturális örökség részét képező műemlékek.** A nemzeti vagyronról a [2011. évi CXCVI. törvény](#) (Nvtv.) rendelkezik. Nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű **nemzeti vagyonnak minősül** az a nemzeti vagyon, amelynek az **állami és a helyi önkormányzati tulajdonban történő megőrzése hosszú távon indokolt.** A [T/10718.](#) számon benyújtott törvényjavaslat a „nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősülő, műemléki védelem alatt álló építmények és építmény-együttesek” listáját bővíti ki. A **törvényjavaslat elfogadását követően 17 műemlék minősülhet újonnan nemzeti vagyonnak,** így a váli Ürményi-kastély kivételével az összes, a Programokban szereplő helyszín az Nvtv. hatálya alá tartozhat és lehetősége nyílna az európai uniós források elnyerésére.

A kulturális örökség védelméről szóló [2001. évi LXIV. törvény](#) szabályozza a **kulturális örökség** elemeit, amely között megtalálható a **műemléki érték.** A törvény értelmében a kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza.

ELŐZMÉNYEK

A [II. világháborút követően](#) körülbelül 1500-2000 kastélyépület állt Magyarországon, többsége romos és magára hagyott állapotban. Az 1945. évi földreform értelmében a [birtokok épületeit kisajátították,](#) az államosított kastélyok és kúriák száma 1500-ra, az elvesztett belsőterek (kertek, parkok, stb.) területe 8000 holdra becsülhető. A **kastélyok államosításának** utolsó, részben formális lépését a hitbizomány felszámolása jelentette 1949-ben, a családi vagyon az államra szállt.

Az államosított [épületek újrahaznosítása](#) ad hoc módon, az adottságok figyelembe vétele nélkül történt. A műemlékvédelem majd az állagmegóvás az 1950-es években indult meg: az 1960-ban készült műemlékjegyzékben 567 kastély és kúria szerepelt. Az **első országos jelentőségű kastélyprogram 1981-ben** indult el, a következő nyolc évben 176 épület állagmegóvása, 65 ingatlan jelentősebb helyreállítása valósult meg. A védett kastélyok és kúriák száma 1990-re elérte a 740-et.

A [rendszerátalakítást követően a tulajdonosi szerkezet megváltozott](#), számos építészeti örökség önkormányzati, majd magántulajdonba került. A meghatározó történelmi és kulturális értékkel bíró kastélyok állami kézben maradtak. A [gazdálkodó szervezetek](#) szintén értékesíteni próbálták kastélyaikat. A korszakban lezajlott tulajdonváltásokról [nem vezettek](#) statisztikai nyilvántartást. A [becslések szerint](#) jelenleg Magyarországon 900 kastély és 3600 kúria található, ebből műemléki védelmet élvező körülbelül 800 épület élve.

Magyarországon a [várak helyreállítása](#) a kiegyezést követően indult meg. A II. világháború után az 1950-es évek végétől a 1980-as évek elejéig kiemelt jelentőséget kapott a **várromok helyreállítása**, a korszakban prioritást élveztek a középkori eredetű emlékek. Az elmúlt [három évtizedben](#) a holt műemlékek helyreállításának bemutatása és kritikai elemzése elmaradt, **a műemléki szakirodalom hiányos, több évtizedes elmaradásban van**. A hazai műemlékeket naprakészen, országos szinten bemutató jegyzék utoljára [1990-ben jelent meg](#).

A felújítások turisztikai fejlesztésként való kezelése [szakmai kritikák](#) tárgya (lásd különösen a diósgyőri vár felújításának értékelését - Marosi, 2011).

JOGI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

A kulturális örökségvédelem legfőbb háttérintézménye a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ. A [Forster Központ](#) működését a [199/2014](#). Kormányrendelet határozza meg, [irányítását](#) a Miniszterelnökséget vezető miniszter látja el. Feladatai közé tartozik többek között:

- a kulturális örökséget érintő **fejlesztési programok** kidolgozása és nyomon követése, hasznosítással kapcsolatos tanácsadás;
- a kulturális örökségre alapozott **projektek** kidolgozása, megvalósítása és koordinálása,
- gondoskodik a **kezelésében lévő állami tulajdonú műemlékek fenntartásáról, fejlesztéséről, hasznosításáról és üzemeltetéséről**.

Az [átalakítás](#) előtt álló Forster Központ feladatait jogutódként egyrészt a kulturális örökség védelméért felelős miniszter, másrészt a kormány által kijelölt szerv veszi át.

A **Nemzeti Kastélyprogramot** a [1663/2014](#). Kormányhatározat hívta életre. A határozat értelmében a Kastélyprogramban szereplő műemlékek a Forster Központ **vagyonkezelésébe** kerülnek az alábbi módon:

- tizenkilenc ingatlan vagyongazdálkodását átadja a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.,
- három ingatlan programbevonás céljából állami tulajdonba, majd a Forster Központ vagyongazdálkodásába kerül,
- a többi ingatlan vagyongazdálkodója már a kormányhatározat [megjelenése előtt](#) is a Forster Központ volt.

A Kastélyprogram előkészítését [társadalmi egyeztetés](#) előzi meg. A találkozókra a Forster Központ munkatársai egyeztetnek a helyi társadalom szereplőivel.

A **Nemzeti Várprogram** helyszíneit a [1483/2015](#). Kormányhatározat rögzíti. A határozat értelmében a **Várprogram megvalósulása három ütemben zajlik**:

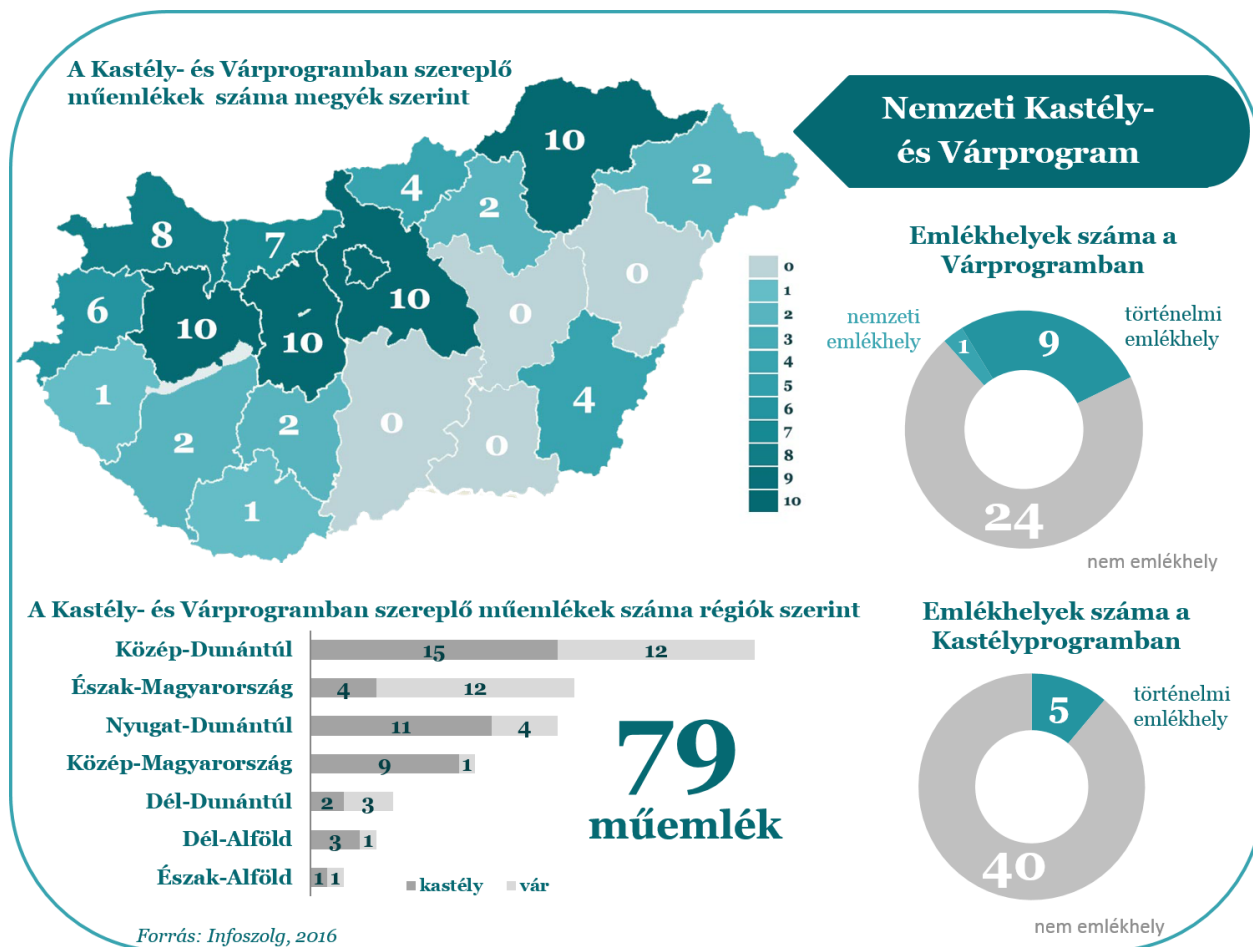
- I. ütemben hat vár (kezdete 2016),
- II. ütemben tizennégy vár (kezdete 2017),
- III. ütemben további tizennégy vár (kezdete 2017–2018) turisztikai fejlesztése várható.

A kormány a hazai kulturális örökség megőrzése és bemutatása céljából elindította a **Műtárgyprogramot**, amelyet a [1484/2015](#). Kormányhatározat szabályoz. A határozat értelmében a közgyűjteményekben őrzött, a nemzeti vagyon részét képező kulturális javakat a látogatók számára elérhetővé kell tenni. A határozat rögzíti, hogy a

Nemzeti Kastélyprogramhoz illeszkedően készüljön Műtárgyprogram intézkedés- és ütemterv, továbbá a program két helyszínén mintaprojekt keretében mutassák azokat be.

A [1977/2015.](#) Kormányhatározat alapján a Kastély- és Várprogram projektjeit érintő hasznosítási programok mutassák be a műemlékek környezetében található **szálláshelyeket**.

Az emlékhelyek listáját a kulturális örökség védelméről szóló [2001. évi LXIV.](#) törvény és a [303/2011.](#) Kormányrendelet tartalmazza. A Programokban szereplő kastélyok közül **15 minősül emlékhelynek**. A [T/10525.](#) törvényjavaslat elfogadását követően két, korábban történelmi emlékhely – nagyeceni Széchenyi-kastély, szigetvári vár – nemzeti emlékhely lesz.

MEGVALÓSÍTÁS

A Kastély- és Várprogram megvalósításáért a Miniszterelnökséget vezető miniszter, a fejlesztésekhez szükséges források biztosításáért a nemzeti fejlesztési miniszter felel. A fejlesztéseket **állami költségvetésből és Európai Unió forrásból** finanszírozzák. A Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program éves fejlesztési keretét a [1006/2016.](#) kormányhatározat állapítja meg.

A **GINOP-7.1.1-15** keretéből a Nemzeti Kastély- és Várprogram turisztikai célú fejlesztésének támogatására **33 milliárd forint** forrásösszeg jut. Támogatást a Forster Központ igényelhet önállóan, vagy konzorciumvezetőként. A [pályázati felhívás](#) szerint **támogatás csak a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak** minősülő műemlékek és műemlékegyüttes számára ítélt meg.

A kérelmezők **50-1500 millió forint közötti, vissza nem térítendő összegre** pályázhatnak 2015. szeptember 28. és 2017. augusztus 31.

között. A támogatott projektek száma 30-45 között várható. A **pályázat kötelező projektelemei:**

- egyedi turisztikai profil kialakítása;
- örökség helyszínen eredeti funkciójának bemutatását, illetve az élményszerű látogatás feltételeit célzó fejlesztések;
- turistafogadás feltételeinek létrehozása, vendégfogadó terek kialakítása;
- gyűjtemény bemutatására alkalmas többfunkciós terem, kiállítóter kialakítása.

A GINOP-7.1.1-15 - Nemzeti Kastély- és Várprogram turisztikai célú fejlesztéseinek támogatása kiírt pályázaton 2016. május 1-ig **nyolc projekt nyert támogatást összesen 11,88 milliárd forint értékben**. Turisztikai fejlesztés céljára 1,5 milliárd forintot támogatás került megítélése az alábbi műemlékek számára:

- Amadé-Bajzáth-Pappenheim kastélyegyüttes és parkja (Iszkaszentgyörgy, Fejér m.);
  - Esterházy-kastélyegyüttes (Tata, Fejér m.);
  - Festetics-kastély (Dég, Fejér m.);
  - Nádasdy-kastély (Nádasdladány, Fejér m.);
  - Sándor-Metternich-kastélyegyüttes és parkja (Bajna, Komárom-Esztergom m.);
- valamint 1,38 milliárd forint a Kamalduli Remezeség (Majk, Komárom-Esztergom m.) részére.

Turisztikai funkcióbővítés céljára 1,5 milliárd forint támogatás kap további két műemlék:

- Károlyi-kastély (Füzérradvány, Borsod-Abaúj-Zemplén m.);
- Püspöki Palota (Sümege, Veszprém m.).

EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Európában különböző típusú szakmai együttműködések alakultak ki a kastélyok és várak fenntartói között. Tematikus együttműködés az **Európai Királyi Rezidenciák Szövetsége (ARRE)**, amely 2001-ben alakult meg. Jelenleg 21 kastély a tagja, közöttük a Gödöllői Királyi Kastély. A szövetség célja az együttműködés és a tapasztalatsere megszervezése, valamint a királyi kastélyok hálózatának gondozása.

A **Balti-tenger környéki Kastélyok és Múzeumok Szövetsége** a regionális együttműködés példája. A nonprofit szövetség feladata a Balti-tengerrel határos országok együttműködésének erősítése. Jelenleg 32 kastély és vár **tagja** a szövetségnek.

A **Skót Kastélyok Egyesülete** nemzeti kezdeményezés. Az egyesület célja többek között a skót műemléki kastélyok és várak helyreállításnak ösztönzése, a kutatás támogatása. Az egyesület tagdíjköteles, **oldalukon** 87 regisztrált kastély és vár érhető el.

Források:

- [1663/2014.](#) Kormányhatározat a Nemzeti Kastélyprogramról
- [1483/2015.](#) Kormányhatározat a Nemzeti Várprogramról
- [1977/2015.](#) Kormányhatározat a Nemzeti Kastélyprogrammal és a Nemzeti Várprogrammal kapcsolatos egyes feladatokról, valamint az ezekkel összefüggő kormányhatározatok módosításáról
- [2011. évi CXCVI.](#) törvény a nemzeti vagyronról
- [GINOP 7.1.1](#) – 2015 Nemzeti Kastély- és Várprogram turisztikai célú fejlesztéseinek támogatása
- Lővei, Pál: Konzerválni és nem restaurálni. A műemlékvédelem elvei, régebbi és újabb törekvései. – Műemlékvédelem, 2014/1. pp. 41-50.
- Marosi Ernő: Az Európai Unió a várromok ellen? In memoriam castris Diósgyőr? – Műemlékvédelem, 2015/ 2. szám pp.123–128.